

พระพุทธศาสนากับความเชื่อ

Buddhism and belief

พระชลญาณมุนี (สมโภช ฌมฺมโภชฺโช),ดร., Phrachonyanmuni, Dr.¹

ผศ. พิเศษ ดร. สรวิชญ์ วงษ์สอาด, Dr. sorawit Wongsraad²

Email: sorawit062231@Gmail.com

Received: July 21, 2020

Revised: December 25, 2020

Accepted: December 26, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “พระพุทธศาสนากับความเชื่อ” พบว่า ความเชื่อ คือ หลักคำสอนของศาสนาพุทธส่วนใหญ่แสดงออกมาจากพฤติกรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตที่เชื่อเรื่อง บาป-บุญ เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่องอนิจจัง เชื่อเรื่องการไม่จงใจเชื่อเชื่อว่าทุกคนเกิดมา เท่าเทียมกัน เชื่อศรัทธาต่างๆ ชาวพุทธมีเสรีภาพในการเชื่อและศรัทธา และ เชื่อกรรมลิขิต ดังนั้นคนไทยในสังคมปัจจุบันยังต้องการศาสนาเป็นที่พึ่งอยู่มาก ตราบใดที่คนยังไม่มีความมั่นใจในชีวิต เพราะ ศาสนามีบทบาทสนองความต้องการทางจิตใจคนในสังคมได้เสมอ ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละคนจะเลือกรูปแบบ ใด วิธีการใด ทางความเชื่อเหมาะสมกับความต้องการของตนเอง ดังนั้น ความเชื่อจึงมีความสำคัญเพราะมี บทบาทและอิทธิพลในการดำเนินชีวิตในสังคมแบบพุทธ โดยยึดเอาคำสอนของศาสนา มาใช้เป็น เป้าหมายของชีวิต และกำหนดกรอบของการดำเนินชีวิต ตามหลักธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตน เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา

คำสำคัญ: (พระพุทธศาสนา), (ความเชื่อ), (ศรัทธา), (กรรม)

¹ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดใหญ่อินทาราม (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: watutoknum@gmail.com

² สาขาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม Email: orawit062231@Gmail.com

Abstract

This article is intended to study “Buddhism and belief” found that belief is a doctrine of Buddhism, mainly expressed from various behaviors of living that involves with believing on sin-merit, belief in the cycle of birth and death, belief in impermanence, belief in not reserving a carpool, everyone is equal. Buddhists have the freedom to believe anything they choose and belief in karma law, therefore, Thai people in today's society still need religion to rely on. As long as people don't have confidence in themselves since religion has played significant role to meet the mental needs of people in society at all times. It depends on what each person chooses, which methods of belief are suitable for their needs. Therefore, belief is important because it has a role and influence of living code in Buddhist society, applying the teachings of religion to practice in diary life or as a goal of life and define the framework of life according to their unique identities such as precepts, concentration, and wisdom.

Keywords: (Buddhism), (Belief), (Faith) (Karma)

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ นับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ มีประวัติศาสตร์ปรากฏชัดเจน มีหลักฐานโบราณ ได้แก่ โบราณสถานที่เป็นศาสนสถานโบราณวัตถุ เช่น พระธรรมจักร ใบเสมา พระพุทธรูป ศิลปะ จารึก เป็นต้น ประเทศไทยนั้นเป็นสังคมหนึ่งซึ่งยอมรับพระพุทธศาสนา และได้รับการหล่อหลอม จากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย มาช้านาน จนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐาน วิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและ ศิลธรรมพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล มีระบบความเชื่อความศรัทธาที่ตั้งอยู่บนรากฐาน ของปัญญา มีหลักความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ศรัทธา 4 ประกอบด้วย กัมมสังคทา, วิปากสังคทา กัมมัสสกตาสังคทา, ตถาคตโพธิสังคทา³ โดยทั่วไปศาสนามี หลักธรรมคำสอนที่สำคัญ คือ บุญ-บาป ที่เป็นความเชื่อของมนุษย์ หรือพุทธศาสนิกชน เพราะ เป็นหลักคำสอนที่เน้นถึงคุณค่าในทางจริยธรรมที่สอนให้มนุษย์มีความประพฤติที่ถูกต้องที่ทำให้ มนุษย์เห็นคุณค่าและโทษของการกระทำของมนุษย์ เช่น การเบียดเบียน การลักขโมย การล่วงสิทธิ์ ของผู้อื่น การโกหก ความไม่เห็นแก่ตัว ความช่วยเหลือ เผื่อแผ่ แบ่งปัน เหล่านี้เป็นต้น คำสอน เช่นนี้ ย่อมจะทำให้มนุษย์รู้สึกว่าการกระทำดีของมนุษย์และการกระทำและนำไปสู่การงดเว้นการกระทำ ที่ดีและไม่ดีนั้นได้ ที่จุดมุ่งหมายสูงสุด คือ ความสงบสุขของชีวิตมนุษย์ มนุษย์ คือ สัตว์ที่รู้จัก เหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง มนุษย์โดยทั่วไปมีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมที่จะแสดงออกนั้นคือ “ความเชื่อ หรือศรัทธา”⁴ เรื่องนี้จะเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ จุดหมายหรือเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ข้อสังเกตว่า ความเชื่อหรือศรัทธา จึงมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ของบุคคลและสังคม เพราะความเชื่อเป็นลักษณะความคิดอย่างหนึ่งของมนุษย์ มีความเชื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวเพื่อความมั่นคงทางจิตใจ เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้มีชีวิตอยู่ได้ เพราะความเชื่อเป็นสิ่งที่ มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เมื่อเกิดเป็นระบบขึ้นในสังคมมักเรียกว่า ศาสนา มีบทบาทสำคัญในการ เชื่อมโยงสถาบันต่าง ๆ ทั้งในด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ความเชื่อศาสนาจึง เป็นสถาบันหลักทางวัฒนธรรมความเจริญของสังคมโดยตรง เมื่อใดที่ได้เข้าวัด ทำบุญ กราบพระ พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สิ่งที่ได้กลับมา คือ ความสงบสุขของจิตใจ และรู้จักคำว่า บาป บุญ คุณ

³ พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 24, (นนทบุรี : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2554), หน้า 140.

⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 290.

โทษ ที่พระสงฆ์แนะนำไว้ ด้วยความเมตตาจิตของท่านนั่นเอง ดังนั้นคนไทยในสังคมปัจจุบันยังต้องการ “ศาสนา” เป็นที่พึ่งอยู่มาก トラบใดที่คนยังไม่มี ความมั่นใจในชีวิต “ศาสนา” ก็ยังมีบทบาทสนองความต้องการทางจิตใจคนในสังคมได้เสมอ ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละคนจะเลือกรูปแบบใดวิธีการใด ทางความเชื่อเหมาะกับความต้องการของตนนั่นเอง

2. อะไรเรียกว่าความเชื่อ

1. ความหมายของความเชื่อ

คำว่า “ความเชื่อ” นี้มาจากคำสองคำ ได้แก่ คำว่า “ศรัทธา” และ คำว่า “สัทธา” ซึ่งทั้งสองคำนี้เหมือนกัน ออกเสียงเหมือนกันแต่มีรูปศัพท์ต่างกัน กล่าวคือ คำว่า “ศรัทธา” มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตว่า “ศรฺทฺธา” เป็นศัพท์สมาสระหว่างคำว่า “ศรฺทฺ” กับ “ธา” ศัพท์ “ศรฺทฺ” เป็นนิบาต แปลว่า อย่างจริงใจ ส่วน “ธา” แปลว่า ทรงไว้ เมื่อรวมคำเป็นคำว่า “ศรฺทฺธา” แปลว่า ทรงไว้อย่างจริงใจ⁵ ส่วนคำว่า “สัทธา” มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า “สทฺธา” เป็นศัพท์สมาสระหว่างคำว่า “สทฺ” กับ “ธา” ศัพท์ “สทฺ” มาจากธาตุ “สท” แปลว่า ยินดี ชอบใจ เพลิดเพลิน ส่วน “ธา” เป็นตัวธาตุ แปลว่า ทรง ตั้ง รับ วาง เมื่อรวมคำเป็นคำว่า “สทฺธา” แปลว่า ทรงไว้อย่างชอบใจ ตั้งไว้โดยชอบใจ รับไว้โดยยินดี⁶

กล่าวสรุปได้ว่า คำว่า “ศรัทธา” และ คำว่า “สัทธา” ซึ่งทั้งสองคำนี้เหมือนกัน ออกเสียงเหมือนกันแต่มีรูปศัพท์ต่างกัน มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต หมายถึง ความเชื่อ เป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจความนึกคิดของมนุษย์โดยทั่วไป และสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมที่จะแสดงออกนั้น คือ “ความเชื่อ” ที่เป็นแรงจูงใจให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่จุดหมายหรือเป้าหมายต่อการดำรงชีวิตของบุคคลและสังคมอย่างไร

2. ลักษณะของความเชื่อ

ลักษณะของความเชื่อในฐานะที่เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาเป็นเครื่องชักจูงให้บุคคลเกิดวิริยะ (ความเพียร) ความสำคัญ 2 ประเด็น ได้แก่

1) ลักษณะของความเชื่อที่มีต่อการบรรลุธรรม กล่าวคือ หลักธรรมอันเป็นกำลังที่ทำให้มนุษย์เกิดความคิด ซึ่งเป็นเครื่องเกื้อหนุนแก่การนำไปสู่การบรรลุธรรมที่ทำให้มนุษย์เกิดความเพียรพยายามกระทำกิจทั้งหลาย ทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ศรัทธาจึงเป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดกำลังมหาศาล ที่เรียกว่า “พลัง หรือ พละ 5”⁷ หมายถึง กำลังห้าประการ ได้แก่ (1)

⁵ หลวงเทพรัตนานุกิษฐ์, ธาตุப்புทีปิกา, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2518), หน้า 210.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 209-289.

⁷ อง ปญจก, (บาลี) 22/16/11.

ศรัทธาพละ ความเชื่อ กำลังการควบคุมความสงสัย (2) วิริยะพละ ความเพียร กำลังการควบคุมความเกียจคร้าน (3) สติพละ ความระลึกได้ กำลังการควบคุมความประมาท การไม่ใส่ใจ ใจลอย ไร้สติ (4) สมาธิพละ ความตั้งใจมั่น กำลังการควบคุมการรอกแวกไขว้เขว ฟุ้งซ่าน (5) ปัญญาพละ ความรอบรู้ กำลังการควบคุมเพิกเฉยไม่สนใจ หลงงมงาย ทั้ง พละหรือพละ 5 นี้ แหะละ บำรุงให้ใจมีกำลังเข้มแข็งกล้าหาญสามารถที่จะทำสมาธิ สามารถที่จะให้เกิดปัญญาอุบายอันยิ่งใหญ่ และสามารถทำให้ลุล่วงมรรคผลนิพพานได้,

2) ลักษณะของความเชื่อเป็นแหล่งที่มาจากความรู้ (ปัญญา) กล่าวคือ ศรัทธาเป็นแหล่งที่มาจากความรู้เป็นแหล่งกำเนิดมาจากมนุษย์ ได้แก่ “ปัญญา” เพราะว่า ปัญญามีแหล่งที่มา 3 ทาง คือ (1) ความรู้เกิดจากการฟัง (สุตมยปัญญา) ซึ่งตรงกับคำว่า ศัพท์ประมาณ (testimony) ในปรัชญาอินเดีย คือ พยานหลักฐานรวมทั้งข้อมูลต่างๆซึ่งอาจจะเป็นความจริงหรือเท็จก็ได้ (2) ความรู้เกิดจากการคิดหาเหตุผล (จินตมยปัญญา) ตรงกับคำว่า อนุมานประมาณ (inference) ในปรัชญาอินเดีย คือการคิดหาเหตุผลจากสิ่งที่ประจักษ์ เพื่อเรียนรู้สิ่งที่ไม่ประจักษ์โดยอาศัยความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งสอง (3) ความรู้เกิดจากการอบรม ผูกฝน (ภาวนามยปัญญา) ตรงกับคำว่า ประจักษ์ประมาณ(perception)ในปรัชญาอินเดีย คือประสบการณ์ตรงแบบพิเศษ ซึ่งอาศัยพุทธิปัญญาอันมีมาโดยสัญชาตญาณ เป็นปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ตรงชนิดพิเศษนี้ ถือว่า เป็นผลอันสืบเนื่องมาจากศรัทธาเป็นตัวมูลเหตุ เพราะการที่จะยอมปฏิบัติสิ่งใดนั้นจำเป็นจะต้องมีศรัทธาเป็นพื้นฐานในการสร้างฉันทะ เพื่อนำไปปฏิบัติหรือสร้างความเพียร และบรรลุปัญญาขั้นสูงสุดได้^๘

สรุปได้ว่า ลักษณะของความเชื่อในพระพุทธศาสนามีความสำคัญทั้งในด้านสังคมในฐานะเป็นศูนย์รวมกลุ่มชนที่มีความเชื่อที่เหมือนกันผืนกลุ่มต่าง ๆ ของแต่ละสังคมให้เป็นเอกภาพ และเป็นพลังใจแก่ปัจเจกบุคคล ทั้งในด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง ในฐานะที่ศรัทธาเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นในขบวนการปฏิบัติธรรม และเป็นที่มาของความรู้อันสูงสุด

3. ความเชื่อในสังคม

ความเชื่อ (ศรัทธา) เป็นพลังทางสังคมได้ทุกด้าน เช่น การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และจริยธรรม^๙ เพราะศรัทธาเป็นปัจจัยกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ หมายถึง ความคิด ความ

^๘ วิทย์ วิศทเวทย์, “ความรู้ในทัศนะของพระพุทธศาสนา”, ในวารสารพุทธศาสนศึกษา, (กันยายน-ธันวาคม 2538), หน้า 44-45.

^๙ เตือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541), หน้า 12.

เข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเป็นสาเหตุให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาตามความเชื่อ¹⁰ มีลักษณะ 3 ข้อ ได้แก่

1) ความเชื่อแบบศรัทธาปสาทะ (Faith) หมายถึง ความเลื่อมใส ความชื่นบานพองใส อากาโรที่จิตเกิดความแจ่มใส โปร่งโล่ง เบิกบานปราศจาก ความอึดอัดขุ่นมัว ต่อบุคคลหรือสิ่งที่พบเห็นสดับฟัง หรือระลึกถึง มักใช้คู่กับศรัทธา ดังนั้น ความเชื่อแบบศรัทธาปสาทะ (Faith) เช่น ความเชื่อความศรัทธาในศาสนา ในลัทธิความเชื่อในพระเจ้า ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือความศรัทธาในตัวบุคคล ในองค์ศาสตพยากรณ์ ในตัวเจ้าลัทธิ ในวีรบุรุษ ในนักการเมืองนักปกครองที่เขารู้สึกชื่นชอบ บางครั้งก็เป็นความเชื่อที่ไม่สามารถจะหาคำตอบอย่างเป็นทางการเป็นเหตุเป็นผลมาอ้างอิงได้ เป็นความเชื่อความศรัทธาเพราะว่าอย่างจะเชื่อ เป็นความเชื่อที่เกิดจากอารมณ์แบบอัตวิสัย (Subjective) ที่เกิดจากความจงรักภักดี ความไว้น้ำใจเชื่อใจหรือเกิดจากความหลงใหลมั่นใจด้วยความกระตือรือร้นเพราะอยากเชื่อ (Credulity) ความเชื่อที่เกิดจากศรัทธาปสาทะเช่นนี้ถือว่าเป็นสภาพของจิตที่ไม่ต้องการใช้เหตุผล

2) ความเชื่อที่เกิดจากการยอมรับว่าสิ่งหนึ่งมีอยู่หรือเป็นอยู่จริง (Belief) โดยอาศัยพยานหลักฐานและข้อมูลสนับสนุนเป็นความเชื่อที่อาศัยเหตุผล แต่เป็นเหตุผลที่ยังแฝงอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกเป็นความเชื่อแบบอัตวิสัย (Subjective) ร่วมกับความเชื่อในการยอมรับความจริงตามสภาวะหรือที่เรียกว่า ภววิสัย (Objective) ผู้ที่มีความเชื่อแบบนี้ ส่วนใหญ่จะลดอคติลงได้เป็นบางส่วนและเพิ่มความมีเหตุผลมากขึ้นกว่าเดิม St Augustine คนที่ 2 กล่าวว่า “ศรัทธาจะต้องมีมาก่อนความเข้าใจทั้งหมด มิฉะนั้น มนุษย์จะไม่เข้าใจในพระเจ้าที่เป็นอนันตะ” เขากล่าวว่า “ข้าพเจ้ามีปรัารถนาที่จะเข้าใจเพื่อที่จะเชื่อ แต่ข้าพเจ้าเชื่อเพื่อจะได้เข้าใจ (Fides quarens Intellectum)”

3) ความเชื่อที่เกิดจากองค์ความรู้ (Knowledge) กล่าวคือ เป็นความเชื่อโดยอาศัยการมีพยานหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส เป็นความเชื่อที่เกิดจากการยอมรับในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอยู่จริง (Objective) สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์ จากพยานหลักฐานที่เชื่อถือได้ หรือเป็นองค์ความรู้สากลที่มีการยอมรับว่าเป็นความจริง ความเชื่อแบบนี้ได้แก่ความรู้ที่มีการพิสูจน์แล้วว่าเป็นความจริงจากทางประสาทสัมผัส เช่น ความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้สากล เป็นความรู้แบบเอกภาพที่นักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกยอมรับหรือเห็นพ้องต้องกัน ต่างจากความรู้ความเชื่อที่เป็น Faith หรือเป็น Belief ที่มนุษย์อาจมีความเห็นได้หลายแบบในสิ่งเดียวกัน

¹⁰ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **มนุษย์กับสังคม**, (ฉบับปรับปรุง), (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์ , 2540) หน้า 57.

โดยเหตุนี้ศาสนาจึงมีได้หลายศาสนา ในขณะที่วิทยาศาสตร์มีเพียงวิทยาศาสตร์เดียว ดังนั้น ความเชื่อในทางศาสนาจึงเป็นความเชื่อที่ไม่ต้องการวิพากษ์วิจารณ์ ว่าศาสนาใดผิดถูกหรือมีค่า ควรแก่การเคารพนับถือมากน้อยกว่ากัน เพราะว่า ความเชื่อในทางวิทยาศาสตร์ นักวิชาการใน ศาสตร์แขนงนั้นๆ สามารถถกเถียงแก้ไขปรับปรุงได้ตลอดเวลา ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงจัดเป็น ความรู้ที่ไม่มีการหยุดนิ่ง (Dynamic) แม้จะเป็นความจริงที่พิสูจน์ได้ในวันนี้ แต่อาจมีการแก้ไข ปรับปรุงให้ทันสมัยได้วันหน้า หากมีผู้สามารถพิสูจน์ได้ว่ากฎเกณฑ์ทฤษฎีเก่าล้าสมัย ต่างจากความ เชื่อทางศาสนาซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากศรัทธาปสาทะอันเป็นทั้งคำสั่ง (Dogma) และคำสอนของ องค์ศาสดา ที่สั่งให้มนุษย์กระทำหรือปฏิบัติตามบัญญัติของพระเจ้าหรือเทวบัญชา ยกเว้นในบาง ศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ ที่สอนให้มนุษย์ใช้ปัญญาวิเคราะห์ตามความเป็นจริงแห่งสังขารธรรม เป็น คำสอนที่ไม่มีคำสั่ง ผู้ใดเห็นแจ้งและลงมือปฏิบัติตามย่อมก่อให้เกิดประโยชน์กับตนเอง ไม่มีเทว บัญชา ไม่มีการลงโทษและไม่มีการให้รางวัลแก่ผู้ใด ทุกคนอยู่ภายใต้ธรรมชาติและกฎธรรมชาติ เท่าเทียมกัน

กล่าวสรุปก็คือ ความเชื่อหรือศรัทธา จึงมีความสำคัญเพราะมีบทบาทและอิทธิพลใน การดำเนินชีวิตในสังคมแบบพุทธ โดยยึดเอาคำสอนของศาสนา มาใช้เป็นเป้าหมายของชีวิต และ กำหนดกรอบของการดำเนินชีวิต ตามหลักธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

3. ความเชื่อเรื่องกรรม

ความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ถือว่า “คนเรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผล ของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย หากทำกรรมใดไว้ จะดีหรือชั่วก็ตาม ย่อม ต้องรับผลของกรรมนั้น”¹¹ มี 4 ประเภท คือ

1. เชื่อกฎแห่งกรรม

เชื่อกฎแห่งกรรม (กัมมศรัทธา) กล่าวคือ เชื่อเรื่องหลักกรรมลิขิต ไม่ใช่พรหมลิขิตอย่าง พวกเทวนิยม ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนเรื่องกรรมไว้หลายแห่ง เช่น “เราควรพิจารณาเสมอ ว่าเรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด”¹² เพราะว่า กรรมย่อมจำแนก สัตว์ให้เลวและประณีตต่างๆกันเป็นต้น กรรมในความหมายของพระพุทธศาสนา แปลว่า “การ กระทำ” (เจตนา) เป็นคำกลางๆ แต่การกระทำไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นกรรมเสมอไป การกระทำที่

¹¹ แสง จันทร์งาม, *พุทธศาสนวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : อธิการพิมพ์, 2544), หน้า 88.

¹² อจ. ปญจก. (บาลี) 22/57/66-67.

จักเป็นกรรมนั้น จะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือเจตนาเป็นกรรมบุคคลจงใจ แล้วย่อมกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ในการกระทำกรรมแต่ละครั้งถือเจตนาเป็นหลักเสมอ¹³ หมายถึง การกระทำ การพูด ที่แสดงออกภายนอกโดยจงใจก็ดี ความคิดต่างๆที่เกิดขึ้นชั่วครู่ชั่วขณะแล้วผ่านไปในจิตใจก็ดี ความรู้สึกและท่าทีต่อสิ่งต่างๆ ที่ได้ประสบทางประสาทและที่ระลึกขึ้นมาในใจก็ดี ล้วนมีเจตนาประกอบอยู่ทั้งนั้น เจตนาจึงเป็นเจตจำนง ความจงใจการเลือกอารมณ์ของใจ เจตนาจัดเป็นแกนสำคัญที่สุดของการกระทำ เป็นสาระที่ทำให้เกิดการกระทำ ดังนั้น กิจที่บุคคลจงใจหรือทำด้วยเจตนา กิจนั้นจะเรียกว่า “กรรม”¹⁴

กรรมในที่นี้ มี 3 ลักษณะ คือ (1) กรรมที่จัดตามเจตนาที่เป็นมูลเหตุ มี 2 ประเภท ได้แก่ (1.1) กุศลกรรม ได้แก่ กรรมดี เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากเจตนาดี (1.2) อกุศลกรรม ได้แก่ กรรมชั่วหรือกรรมไม่ดี เป็นการกระทำที่เกิดจากอกุศลเจตนาเป็นการกระทำ ที่มีเจตนานำไปในทางไม่ดี (2) กรรมที่ห้ามจำแนกตามทวาร มี 3 ประเภท ได้แก่ (2.1) กายกรรม กรรมที่ทำด้วยกาย หรือการกระทำทางกาย (2.2) วจีกรรม กรรมที่ทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา (2.3) มโนกรรม กรรมที่ทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ (3) กรรมในที่บางแห่งห้ามจำแนกตามสภาพที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล มี 4 ประเภท ได้แก่ (3.1) กรรมดำ มีวิบากดำ คือบุคคลปรุงแต่งความคิดทาง กาย วาจา ใจ ประกอบด้วยการเบียดเบียน จึงเกิดในนรกที่มีการเบียดเบียนมีนรกเป็นต้น (3.2) กรรมขาว มีวิบากกรรมขาว คือ บุคคลบางคนปรุงแต่งความคิดทางกาย วาจา ใจ อันประกอบไปด้วยความไม่เบียดเบียน จึงได้เข้าถึงโลกที่มีความสุข เช่น เทพ รูปพรหม อรูปพรหม (3.3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากกรรมทั้งดำและขาว คือ บุคคลบางคนปรุงแต่งความคิดทาง กาย วาจา ใจ อันประกอบไปด้วยการเบียดเบียนบ้าง ไม่เบียดเบียนบ้าง จึงเข้าถึงอันที่มีทั้งสุขทั้งทุกข์ เช่นมนุษย์ (3.4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อสิ้นกรรม คือ เจตนาเพื่อละกรรมทั้งหมด หรือเจตนาที่ไม่ต้องการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

สรุปได้ว่า กรรมดังกล่าวมานี้กำหนดด้วยใจเป็นใหญ่ เพราะใจเป็นตัวกำหนดว่าจะเป็นการทำที่นั่นดีหรือไม่ดี กล่าวคือ ใจเป็นตัวกำหนดกรรมและเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจเลี้ยวหยาจะพูดหรือทำ ความทุกข์ย่อมติดตามเขาไป ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้วจะพูดหรือทำ ความสุขย่อมติดตามมา¹⁵ เป็นต้น

¹³ อจ. ฉกุก. (บาลี) 22/63/395.

¹⁴ ที. ปา. (บาลี) 11/305/193., ที. ปา. (บาลี) 11/305/193., อจ. ดิก. (ไทย) 20/171/ 160–161., ม.ม. (ไทย) 13/81/79–81.

¹⁵ ขุ.ธ. (บาลี) 25/1–2/15.

2. เชื้อผลแห่งกรรม

เชื้อผลแห่งกรรม (วิปากศรัทธา) กล่าวคือ ผลที่สุกมาจากกรรม เช่น ผลที่ดีก็สุกมาจากกรรมดี ผลที่ชั่วก็สุกมาจากกรรมชั่ว เป็นต้น ดังนั้น คำว่า “วิปาก” เป็นภาษาบาลีแปลว่า “สุกหรือสุกวิเศษ” หมายถึง สิ่งที่เกิดเนื่องมาจากเหตุ เป็นส่วนผล วิปากหรือผลหมายความอย่างเดียวกัน กฎแห่งวิปากนี้เป็นกฎที่สืบเนื่องมาจากกฎแห่งกรรม เป็นส่วนหนึ่งของกฎแห่งเหตุและผล ซึ่งเป็นกฎแห่งสากลจักรวาล ที่ว่าด้วยเรื่องเหตุผล กล่าวคือ ทุกสิ่งทุกอย่างจะเกิดขึ้นได้ต้องมีเหตุมีปัจจัยเกี่ยวข้องเนื่องกัน จะเกิดขึ้นเองโดยลำพังหรือโดยมามีเหตุไม่ได้ โดยนัยกว้างกรรมและผลกรรมมีอยู่ในขณะเป็นเหตุเป็นผลที่เกี่ยวข้องกันประดุจลูกโซ่ มีพุทธพจน์แสดงถึงกฎดังกล่าวนี้ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่เกิด เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”¹⁶ ดังนั้น วิปากศรัทธา (เชื้อผลแห่งกรรม) ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า กรรมที่สัตว์ทำไว้ในอดีตย่อมต้องส่งผลของกรรมนั้นมาให้สัตว์ได้เสวยในปัจจุบัน ใครทำดีไว้ในอดีตก็จะรับผลดีในปัจจุบัน ใครทำชั่วไว้ในอดีตก็จะรับผลชั่วในปัจจุบัน กล่าวคือ หวานพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ทำกรรมดีได้ผลดีทำกรรมชั่วได้ผลชั่ว¹⁷ ทำกรรมอย่างใดไว้จะต้องได้รับผลของกรรมอย่างนั้น แต่มีปัญหาอยู่ว่าตัววิปากของกรรมนั้นเริ่มขึ้นเมื่อใด ตอบได้ว่าวิปากของกรรมเริ่มทำงานตั้งแต่ขณะที่บุคคลมีเจตนา และใช้เจตนาอันนั้นทำกรรมเป็นต้นไป คือ ขบวนการก่อวิปาก ได้เริ่มดำเนินและบุคคลจะเริ่มรับผลของกรรม กล่าวคือ กรรมดีหรือกรรมชั่วทั้งหมดที่คนสั่งสมไว้ย่อมมีผล ขึ้นชื่อว่ากรรม แม้จะนิดหน่อยที่ว่างเปล่าย่อมไม่มีเลย อย่างไรก็ตาม วิปากศรัทธาไว้ในแง่อุปมาเช่น “กรรมชั่ว ก็เหมือนน้ำมันที่รดใหม่ ๆ ไม่แปลเป็นผลในทันที แต่กรรมนั้นย่อมตามเผาคนพาล เหมือนไฟที่ถูกเถ้ากลบไว้”¹⁸ หรือ “ความดีที่ทำไว้เอง เป็นเหมือนมิตรที่ติดตามตนสืบไป”¹⁹

พระพุทธศาสนาได้แสดงถึงผลกรรมของบุคคลที่จะได้รับผลของกรรมภายภาคหน้า และในภพปัจจุบัน 4 ประการ ได้แก่ (1) ระดับภายในจิต กล่าวคือ กรรมให้เกิดผลภายในจิต มีการสั่งสมคุณสมบัติ คือ กุศลและอกุศล คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิด และความสุขกับความทุกข์เป็นต้น (2) ระดับบุคลิกภาพ กล่าวคือ กรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างอุปนิสัย ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติ การแสดงออก การวางตัว ความสัมพันธ์กับคนอื่นหรือสภาพแวดล้อม (3) ระดับวิถีชีวิตของคน กล่าวคือ กรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของคน ทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่หน้าปรารถนาและไม่หน้าปรารถนา พบกับ

¹⁶ ส. นิ. (บาลี) 16/21/28.

¹⁷ ส. ส. (ไทย) 15/256/374.

¹⁸ ชู. ธ. (ไทย) 25/71/24.

¹⁹ ส. ส. (ไทย) 15/53/68.

ความเลื่อม ความเจริญ ซึ่งเรียกว่าโลกธรรม (4) ระดับสังคม กล่าวคือ กรรมที่คนทั้งหลายทำ มีผลต่อความเป็นไปของสังคม เช่น ก่อให้เกิดความเลื่อมความเจริญ ความรุ่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งผลจากการกระทำของมนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆที่ย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง

3. เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของ ๆ ตัว

เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของ ๆ ตัว (กัมมัสมกตาสัทธา) หมายถึง ทั้งเหตุ ทั้งผล รวมถึงที่คนเมื่อคนทำเหตุคือกรรมดีก็ผลิตผลดี กรรมและผลที่ดีก็รวมถึงที่บุคคล เมื่อบุคคลทำกรรมชั่ว ก็ผลิตผลที่ชั่ว เหตุผลที่ชั่วก็รวมถึงที่บุคคล กล่าวคือ การรู้จักจับเหตุผลมาพิจารณา จนเห็นจริงเกิดเป็นความรู้อื่น เช่น เมื่อเห็นผลว่าสัตว์ประสมทุกขอยู่ในปัจจุบัน ก็เพราะทำเหตุที่ไม่ดีไว้ในอดีต หรือเมื่อเห็นเหตุว่าสัตว์กำลังทำความชั่วในปัจจุบัน ก็รู้ว่าเขาจะได้รับผลคือความทุกข์ในอนาคต ดังเช่นที่สุภมาณพเคยถามถึงความสงสัยของตน ที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ที่เกิดมาแล้ว ปรากฏความเลวบ้าง ความประณีตบ้าง มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏว่าอายุสั้นบ้าง อายุยืนบ้าง มีโรคน้อยบ้าง มีโรคน้อยบ้าง มีโรคมากบ้าง มีผิวพรรณทรามบ้าง มีผิวพรรณงามบ้าง มีศักดิ์น้อยบ้าง มีปัญญาน้อยบ้าง มีปัญญามากบ้าง ดังเช่น พระพุทธองค์ทรงตรัสตอบแก่สุภมาณพนั้นว่า “ดูก่อนสุภมาณพเพราะสัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งพาอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวบ้าง ให้ประณีตบ้าง แตกต่างกันออกไป”²⁰

4. เชื่อบัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า

เชื่อบัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า (ตถาคตโพธิสัตธา) กล่าวคือ เชื่อบัญญาการตรัสรู้เองโดยชอบของพระผู้มีพระภาคเจ้าหรือเชื่อบัญญารู้จักรรรรมของพระผู้ค้นพบ ซึ่งหมายถึง ความเชื่อความมั่นใจในพระปริชาญาณของพระพุทธเจ้า ในฐานะทรงเป็นบุคคลต้นแบบที่ทรงยืนยันถึงสมรรถวิสัยของมนุษย์ว่า มนุษย์สามารถหยั่งรู้ถึงจักรรรรม เข้าถึงความดีสูงสุดด้วยสติปัญญาและความเพียรพยายามฝึกฝนพัฒนาตน²¹ หลักการของตถาคตโพธิสัตธาจึงไม่เหมือนกับการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาต่างๆไป การนับถือพระพุทธเจ้าไม่ใช่เพื่อเข้าถึงพระองค์ เหมือนกับการนับถือพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อเข้าไปรวมเป็นเอกภาพกับพระเจ้า แต่การนับถือพระพุทธรูปนั้น ต้องพยายามปฏิบัติเพื่อเข้าถึงภาวะที่พระองค์ดำเนินไปแล้ว เมื่อทรงเข้าถึงภาวะเช่นนั้น แล้วก็ทรงตรัสบอกชี้ทางให้ปฏิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติตามนั้นก็จะได้ไม่ได้รับผลใดเลย ถึงแม้

²⁰ ชุ.ม. (บาลี) 29/74/156.

²¹ ม.อ. (บาลี) 14/289/262.

จะติดตามไปข้างหลังก็ไม่มีประโยชน์ ดังเช่นพระวัคกลีซึ่งมีความรักพระองค์มาก คอยติดตามเพื่อ
 ดูรูปพระวรกายของพระองค์ จึงถูกเตือนว่า “การเห็นร่างกายอันเปลือยเอนี้ จะมีประโยชน์อะไร
 ผู้ใดแลเห็นธรรมด้วยการปฏิบัติด้วยตนเอง ผู้นั้นชื่อว่ายอมเห็นเรา” หมายถึง ความเชื่อมั่นใน
 พุทธคุณของพระพุทธองค์²²

พุทธคุณในที่นี้ มี 9 ประการ ได้แก่ (1) ทรงห่างไกลจากกิเลส ไม่มีข้าศึก หักฆ่ากำลังสาร
 จักรได้ ไม่ทำบาปในที่ลับ (อรห) (2) ทรงตรัสรู้ธรรมทั้งปวงได้ด้วยพระองค์เอง และโดยชอบธรรม
 (สมมาสมุพุทโ) (3) ทรงถึงพร้อมด้วยความรู้ ความประพฤติอันดีงาม (วิชาจรณสมปนโน) (4)
 ทรงได้ไปสู่ที่ดี เสด็จไปงาม และทรงตรัสวาจาที่จริงและเป็นประโยชน์ (สุคโต) (5) ทรงรู้แจ้งโลก
 คือการเกิดและการดับในสังขาร และโลกธรรม 8 (โลกวิทู) (6) อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ ได้แก่
 ทรงเป็นผู้ฝึกเวไนยสัตว์ชั้นยอด ไม่มีผู้เสมอเหมือน (7) ทรงเป็นบรมครูของทวยเทพ และหมู่มนุษย์
 (สตุถา เทวมนุสสาน) (8) ได้แก่ ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่นจากกิเลส เบิกบาน เพราะไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจ
 กิเลส (พุทโ) (9) ได้แก่ ทรงจำแนกธรรม ทรงเปิดเผยแก่เหล่าสัตว์ผู้ตกอยู่ใน อวิชชา (ภควา).

สรุปก็คือ การแบ่งประเภทของศรัทธาทั้ง 4 ข้อ นับว่า เป็นหมวดธรรมที่มีความสำคัญ
 อย่างยิ่ง เพราะหากบุคคลไม่เชื่อเรื่องกรรม ไม่เชื่อเรื่องผลของกรรม ไม่เชื่อว่าบุคคลมีกรรมเป็น
 ของของตนแล้ว ก็จะเปิดโอกาสให้เขาเหล่านั้น กระทำกรรมชั่วต่าง ๆ ได้โดยง่าย เพื่อตอบสนอง
 กิเลสตัณหาของตน ความเห็นผิดดังกล่าว นอกจากจะทำให้บุคคลนั้นได้รับความทุกข์ เมื่อผลของ
 กรรมตอบสนองเขาเหล่านั้นแล้ว ยังจะส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคมส่วนรวมอีก
 ด้วย ส่วนในความเชื่อข้อสุดท้าย คือ เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อในพระธรรมและ
 พระสงฆ์นั้น นับว่ามีความสำคัญสูงสุด เพราะนอกจากจะเป็นหลักฐานว่า พระธรรมคำสั่งสอน
 ของพระพุทธเจ้าสามารถนำมาเป็นหลักปฏิบัติแล้วได้ผลจริง สามารถพ้นทุกข์ได้จริง เพื่อเป็น
 กำลังใจให้บุคคลสามารถเจริญรอยตามพระพุทธเจ้าหรือพระสงฆ์เพื่อความดับทุกข์สิ้นเชิง อัน
 เป็นสิ่งสุดท้ายปรารถนาของปุถุชนนั้นจะพึงสำเร็จได้ในอนาคตข้างหน้า เพราะหากไม่มีหลักฐาน
 ดังกล่าวข้างต้น คือการตรัสรู้ของพระพุทธศาสนาเถรวาท และการบรรลุธรรมของพระสงฆ์ที่
 นับเป็นตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด บุคคลอาจหมดกำลังใจ หรือเล็งเลงสงสัยกับการ
 ประพฤติธรรม อันจะนำไปสู่จุดหมายที่ปรารถนาได้ ศรัทธา 4 จึงเป็นหมวดธรรมที่มีความสำคัญ
 อย่างยิ่งหมวดหนึ่งเช่นเดียวกัน ดังนั้นพระพุทธศาสนาประกอบด้วยญาณ (ปัญญา) เป็นความเชื่อ
 เพราะมีความเข้าใจในเหตุผลเป็นมูลฐาน พระพุทธศาสนาถือว่า ศรัทธาในลักษณะเช่นนี้ เป็น
 ความเชื่อที่ถูกต้อง เป็นศรัทธาสว่าง เพราะไม่มีติดมนด้วยอวิชชา เป็นศรัทธาของมนุษย์ผู้มี

²² อจ. ฌกท. (ไทย) 22/10/421-2.

ความคิดเป็นของตน ตามหลักเหตุ ละเอียดความงมงายเสียได้ เพราะปรับสัทธินทรีย์กับปัญญาญทรีย์ให้สมดุลกันนั่นเอง

4. ความเชื่อเรื่องบุญและบาป

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องบุญและบาป ได้มีการปลูกฝังกันมาเป็นเวลาช้านานอยู่ในจิตใจของคนทั่วไปตั้งแต่เป็นเด็ก เพราะได้รับการสั่งสอนจากพ่อแม่เป็นอันดับแรก เมื่อเจริญเติบโตขึ้นได้มีโอกาสเข้าวัด ไปร่วมกิจกรรมของทางวัด ได้รับฟังการแสดงธรรมจากพระสงฆ์ถึงเรื่องบุญ-บาป ดังนั้น คำสอนเรื่องบุญ-บาปจึงได้ฝังอยู่ในจิตใจตลอดมา เรื่องบุญ-บาปตามทรรศนะทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของบุคคลแต่ละคน และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตอย่างมากในแง่ของการอยู่ร่วมกันต่อคนในสังคม เพราะบุญ-บาปเป็นหลักจริยธรรมซึ่งทำให้บุคคลมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ไม่เบียดเบียน รังแกกัน หรือสร้างความเดือดร้อนต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นต่อบุคคลและสังคม เป็นต้น

1. ความเชื่อเรื่องบุญ

คำว่า บุญ ตรงกับคำว่า “ดี” บุญนี้อาจจะแปลว่า “ดี สะอาด สูงส่ง สวยงาม ผ่องแผ้ว” ก็ได้การทำทุกอย่างที่เป็นกุศลกรรมหรือสุจริต เช่น กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต ซึ่งจะทำให้คุณภาพจิตดีขึ้นเรียกรวมว่า ทำบุญ ที่กล่าวว่าได้บุญ ก็คือ ได้ความดีของจิต สรุปว่าความพัฒนาการขึ้นแห่งคุณภาพของจิตเรียกว่า บุญ เพราะการกระทำที่จัดเป็นบุญในทางพระพุทธศาสนานั้น เกิดขึ้นในขณะที่จิตเสวยอารมณ์ ในขณะที่เป็นชวนะจิต 7 ขณะในวิถิจิตครั้งหนึ่ง ๆ หมายความว่า เมื่อจิตรับอารมณ์ถึงขั้นเกิดความรู้สึกศรัทธา เกิดความเมตตา เป็นต้น เรียกได้ว่า เป็นบุญ”²³ คำว่า “บุญ” แปลว่า ความสุข การบำเพ็ญบุญก็คือ การสะสมหนวดยกิจในชีวิตของตนเอง เพื่อให้ชีวิตมีความสุข ความสุข พวกเราอยากได้กันทุกคนแต่ไม่ค่อยมีใครอยากสร้างมันขึ้นมา วิธีสร้างบุญให้เกิดความสุขนั้นกระทำได้ด้วยประการชาระใจเพื่อบำเพ็ญกรรมฐานเจริญสติ ทำให้สะอาดหมดจด บริสุทธิ์ผ่องใส การมีจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตาธรรมจึงเป็นบุญที่บริสุทธิ์ นี้แหละถึงเรียกว่า ความสุขจากบุญที่สร้าง”²⁴ ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของบุญ ที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ 10 ได้แก่ (1) ทานมัย บุญ

²³ พระมหาเอกนรินทร์ เอกนโร (วงษ์ขันธ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพุทธปรัชญาเถรวาทและปรัชญาคริสต์นิกายโรมัน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 11-12.

²⁴ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อดุจริต ฐิตธมฺโม), “*วิธีทำบุญสร้างบารมี วิธีทำดีสนองคุณพ่อแม่*”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลียงเชียง เพียรเพื่อพุทธศาสนา, 2553), หน้า 8.

สำเร็จหรือเกิดจากการให้ทาน (2) สีส้มัย บุญที่สำเร็จจากการรักษาศีล (3) ภาวนามัย บุญที่สำเร็จจากการภาวนา (4) อปจายนมัย บุญที่สำเร็จจากการอ่อนน้อมถ่อมตัวต่อผู้ใหญ่ (5) เวชยาวัจจมัย บุญที่สำเร็จมาจากการชวนช่วยเหลือในการทำบุญ (6) ปัตติทานมัย บุญที่สำเร็จจากการแบ่งอุทิศบุญกุศล (7) ปัตตานุโมทนา มัย บุญที่สำเร็จจากการอนุโมทนาบุญที่คนอื่นทำแล้ว (8) ธรรมัสสวนมัย บุญที่สำเร็จจากการฟังธรรม (9) ธรรมเทศนมัย บุญที่สำเร็จจากการแสดงธรรม และ (10) ทิฏฐชุกกัมม บุญที่สำเร็จจากการหาความเห็นให้ตรงกับครรลองคลองธรรม²⁵ บุญทั้ง 10 ประเภท จะเห็นได้ว่า การทำบุญไม่จำเป็นต้องใช้ทรัพย์สินเงินทองเสมอไป ไม่มีเงินก็สามารถทำได้และทำได้หลายประเภทอีกทั้งยังได้บุญมากอีกด้วย ในส่วนของวิธีทำบุญการทำบุญทำได้ 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ การกระทำทางกาย เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินิดในกาม เป็นต้น การกระทำทางวาจา เช่น ไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ เป็นต้น ส่วนการกระทำทางใจ เช่น ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้ายเขา และไม่ผิดจากครรลองคลองธรรม หรือมีความเห็นที่ถูกต้อง เป็นต้น บรรดาการกระทำทั้ง 3 ทางนั้น คนทั่วไปเห็นว่า การกระทำทางกายและทางวาจา สำคัญ ส่วนทางใจไม่สำคัญเพราะเป็นเพียงการคิดนึกเท่านั้น ยังไม่แสดงออกมาจึงไม่มีผลอะไร แต่ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า การกระทำทางใจสำคัญที่สุดเพราะใจสั่งจึงเกิดการกระทำทางกายและทางวาจาขึ้นมา ถูก หรือ ผิด ชั่ว หรือ ดี จึงเริ่มมีเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่คิดแล้ว ผิดกับทางโลกหรือทางกฎหมาย จะถือว่า ถูก หรือ ผิด ชั่ว หรือ ดี เริ่มตั้งแต่แสดงออกทางกายและทางวาจาเท่านั้น อีกทั้งต้องมีพยานหลักฐานด้วย จึงจะถือว่า เป็นสิ่งที่ผิดหรือสิ่งที่ถูกได้ ดังนั้นกฎเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาจึงสุขุมลุ่มลึกกว่าทางกฎหมาย ก็การกระทำทางใจถือเป็นการงานชั้นสูง งานละเอียดประณีต คิดดีก็เป็นบุญ คิดชั่วก็เป็นบาป

ในพระพุทธศาสนายังถือว่า คนไม่ได้ทำบุญทางกาย ทางวาจา ทำแต่ทางใจอย่างเดียว ตายไปแล้วก็ไปบังเกิดในสวรรค์ได้ตั้งเรื่องของ มัจจุลภูณทลี เป็นตัวอย่าง ครั้งพุทธกาล มีพราหมณ์เศรษฐีผู้หนึ่งมีความตระหนี่มากไม่ยอมใช้ทรัพย์ที่ตนมีอยู่ ทั้งไม่ยอมให้สิ่งของแก่ใคร จึงได้สมัญญานามว่า อทินนปุพพพราหมณ์ แปลว่า พราหมณ์ผู้ไม่เคยให้ของแก่ใคร พราหมณ์นี้มีบุตรคนเดียว ล่วงเวลามาบุตรเจริญวัย พราหมณ์ปรารถนาจะทำตุ้มหูเป็นเครื่องประดับให้แก่บุตรชาย ตามธรรมเนียมที่ชาวอินเดียกระทำกัน แต่ครั้งจะไปจ้างช่างทองให้ทำก็เปลืองเงิน จึงนำทองเหลืองมาทูปทำเอง ตุ้มหูนั้นจึงไม่มีลวดลายอะไรบุตรชาย

²⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, “นวโกวาท”, (พระนครศรีอยุธยา : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2516), หน้า 60.

พราหมณ์นั้น กาลต่อมาก็ได้สมัญญานามว่า มัญญูคุณทลี แปลว่า นายตุ้มหูเกี้ยว เพราะตุ้มหูไม่มีลวดลาย ต่อมาเมื่อบุตรชายอายุได้ 16 ปี ก็เกิดเป็นโรคผอมเหลือง ร่างกายซูบซีดผอมเหลืองมากขึ้นทุกที พราหมณ์ผู้เป็นบิดาคิดจะเชิญหมอมารักษาแต่ก็กลัวสิ้นเปลืองอีก จึงไปหาหมอดามถึงยาที่ใช้แก้โรคผอมเหลือง เมื่อรู้แล้วพราหมณ์ก็ออกไปเก็บสมุนไพรมาต้มยาเองและให้บุตรดื่มกิน แต่เมื่อมัญญูคุณทลี ดื่มน้ำยาเข้าไปแล้วหลังจากนั้นแทนที่จะหายกลับกลายเป็นทรุดลงตามลำดับ อทินนปุพพกพราหมณ์ เห็นว่า อาการของบุตรของตนหนักเกินไปหมอไม่ยอมรักษา พวกญาติทราบข่าวต่างก็พากันมาเยี่ยม มัญญูคุณทลี ฝ่ายอทินนปุพพกพราหมณ์เห็นพวกญาติมาเยี่ยมบุตรของตน ก็คิดขึ้นว่าพวกญาติจะเห็นสมบัติของตน จึงตัดต้นเหตุกล่าวคือ นำบุตรออกจากภายในบ้านมาไว้ในอกชาน พวกญาติมาเยี่ยมก็หยุดอยู่แค่อกชานเท่านั้น จึงไม่มีโอกาสเห็นทรัพย์สมบัติของอทินนปุพพกพราหมณ์อีกต่อไป

2. ความเชื่อเรื่องบาป

คำว่า “บาป” หมายถึง ความชั่ว²⁶ กล่าวโดยทั่ว ๆ ไป บาปนั้น หมายถึง ความชั่ว เป็นกรรมที่นำไปสู่หนทางแห่งความเสื่อม ความชั่ว และสถานะที่ไม่พึงปรารถนา ยังผู้กระทำบาปนั้นให้ได้รับความเดือดร้อนและเป็นทุกข์²⁷ บุคคลผู้กระทำบาปนั้นก็ได้อธิบายว่า เป็นคนบาป คนชั่ว คนลามก คนพาล เป็นต้น ทั้งนี้รวมความถึงสิ่งที่ไม่ดีต่าง ๆ การกระทำที่ไม่ดีทุกชนิด วิชาหรือผลในทางที่ไม่ดีหรือทางเสื่อมตลอดจนเหตุและผลในทางที่ไม่ดีทั้งปวง คำว่า “บาป” ตามรูปศัพท์แปลว่า ความชั่ว การทำอันตรายการทำให้เดือดร้อน เป็นกรรมยังบุคคลให้ถึงซึ่งทุกข์ เป็นกรรมที่จะนำผู้กระทำกรรมนั้นไปสู่ทางแห่งความเสื่อม ดังนั้นพระพุทธศาสนาได้จัดประเภทของบาปไว้โดยทวาร และจัดความหนักเบาด้วยอำนาจของกิเลสหรือตัวอำนาจของจิตและของเจตสิก หรือเจตนาที่มีอยู่ในการกระทำบาปกรรมโดยทวารแบ่งได้ 3 อย่าง คือ (1) ภายทวาร บาปที่เกิดทางกายมี 3 อย่าง ได้แก่ (1.1) ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ (1.2) อทินนทาน การลักทรัพย์ และ (1.3) กาเมสุมิฉฉาจาร การประพฤตินอกใจ²⁸ (2) วจิตวาร บาปที่เกิดขึ้นทางวาจามี 4 อย่าง ได้แก่ (2.1) มุสาวาทา พูดเท็จ (2.2) ปิสฺสวาทา พูดส่อเสียด (2.3) ผรุสวาทา พูดคำหยาบ และ (2.4) สัมผัสฺปาลาปะ พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล²⁹ และ (3) มโนทวาร บาปที่เกิดขึ้นทางใจมี 3 อย่าง ได้แก่ 3.1)

²⁶ วิ.จ. (ไทย) 7/388/195.

²⁷ วคิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : ทองกวาว, 2541), หน้า 258.

²⁸ อจ.สตุตตก. (ไทย) 23/267/478.

²⁹ ที.ม. (ไทย) 10/412/153.

อภิขณา โลกอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน 3.2) พยาบาท คิดร้ายผู้อื่น และ 3.3) มิฉฉาปฏิญญิตี มีความเห็นผิด³⁰ ลักษณะของบาปทั้ง 3 อย่างที่พระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ นั้น เป็นลักษณะไม่ดี ไม่มีใครชอบ เพราะบาปนำความเดือดร้อน ความทุกข์ ความเศร้าโศก ความลำบากให้แก่ผู้กระทำ สำหรับผลที่ได้นั้นก็มีความแตกต่างกันตามประเภทและตามความหนักเบา บาปกรรมที่หนักให้ผลรุนแรง บาปกรรมที่เบาให้ผลไม่รุนแรง ซึ่งแสดงให้เห็นได้เป็นรูปธรรม กล่าวคือ การเกิดเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย แม้ได้เกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นคนไม่สมประกอบ เช่น บางคนตาบอด หูหนวก ปัญญาอ่อน หรือได้รับทุกข์บ่อย ๆ ตามความหนักเบาของบาปกรรมที่ได้กระทำนั้นเอง

5. บทสรุป

จากการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับความเชื่อ พบว่า คติความเชื่อดั้งเดิมของสังคมในยุคนั้น ซึ่งก็คือ ศาสนาพราหมณ์ ดังนั้น จึงมีส่วนที่เกี่ยวเนื่องกัน และความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเหนืออำนาจของมนุษย์ธรรมดา ความเชื่อ นิสัย ความคิดทั้งของแต่ละบุคคลและกลุ่มชนเป็นการแสดงความหมายทางอารมณ์ต่อธรรมชาติที่เกิดขึ้นหรืออำนาจของสิ่งลึกลับ และนำไปสู่พฤติกรรมเพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งชั่วร้ายหรือผลประโยชน์บางประการ เพราะความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมมาอย่างยาวนาน ความเชื่อถือได้ว่าเป็นพลังอย่างหนึ่งที่สร้างสรรค์ เป็นแรงที่ส่งเสริมให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นทางจิตใจ หรือเป็นแรงผลักดันให้กระทำบางสิ่งบางอย่างได้อย่างมีความหวัง ดังเช่นหลักความเชื่อทางศาสนาที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของมนุษย์ โดยมีหลักคำสอนเป็นเป้าหมายสูงสุด ให้มนุษย์ที่มีความเชื่อหรือศรัทธาในศาสนาเหล่านั้นได้นำหลักคำสอนไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต แต่ในทางกลับกัน ความเชื่อก็มีผลกระทบหากเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง ก่อให้เกิดการหลงผิด การกระทำที่ขาดการใช้เหตุผล และการแสดงออกที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม หลักคำสอนของศาสนาพุทธมีอยู่มากมาย แต่ชาวพุทธส่วนใหญ่จะมีความเชื่อเป็นหลักแนวทางเดียวกัน ไม่ว่าจะนับถือนิกายใด เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันต่อมาและฝังแน่นในสายเลือดของชาวพุทธ และจะแสดงออกมาในพฤติกรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิต สรุปได้ดังนี้ (1) เชื่อเรื่อง “บาป-บุญ” พระพุทธองค์ทรงเทศนาสอนเรื่อง บุญ-บาป ไว้ตอนหนึ่งว่า “หากบุรุษพึงทำบาปไซ้ไร ไม่พึงทำบาปนั้นบ่อยๆ ไม่พึงทำความพอใจในบาปนั้นเพราะการสั่งสมบาปนำทุกข์มาให้” ความเชื่อในศาสนาพุทธ ไม่มีการล้างบาป เชื่อว่าบาปล้างไม่ได้ แต่อาจผ่อนหนักให้เป็นเบาได้ “บุญ” คือ การทำในสิ่งที่ดี ทำแล้วได้รับผลบุญ จิตใจเป็นสุข ผ่อนคลายอบอุ่นใจ อิ่มเอิบในบุญนั้น “บาป” คือ สิ่งที่ตรงข้ามกับบุญ คือการทำให้ในสิ่งที่ไม่ดี ทำผิดทำชั่ว เมื่อทำแล้วก็จะไม่เป็น

³⁰ ที.ป.า. (ไทย) 11/142/10.

สุข ทุกข์ใจ หดหู่ วิตถ เศร้าหมอง หวาดกลัว (2) เชื่อเรื่อง “การเวียนว่ายตายเกิด” หรือเรื่องชาติภพหน้า หากบุคคลใดยังไม่หลุดพ้นจาก กิเลส ตัณหา เครื่องร้อยรัด และอวิชชา ความไม่รู้มาบดบังอยู่ จะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ หากเมื่อหลุดพ้นจากกิเลส ตัณหา และอวิชชาได้ก็จะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดอันเป็นทุกข์ของสัตว์โลกได้ (3) เชื่อเรื่อง “อนิจจัง” คือความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทุกสิ่งมีเกิด ตั้งอยู่และดับไป จึงไม่ควรประมาท และเชื่อในเรื่อง “อนัตตา” ความไม่มีตัวตน ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด (4) เชื่อเรื่อง “การไม่จองเวร” ตามพุทธภาษิตที่ว่า ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์ บุคคลละความชนะและความแพ้เสียได้ จึงสงบนอนเป็นสุข ชาวพุทธมีคติสอนใจในความเชื่อที่ว่า “จงระงับเวรด้วยการไม่จองเวร” และ “แพ้เป็นพระชนะเป็นมาร” จากความเชื่อนี้จึงทำให้ชาวพุทธไม่ผูกพยาบาทอาฆาต และมักจะให้อภัย โหสิกรรมให้หากผู้ที่ทำร้ายนั้นสำนึกผิด เพราะมีความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด จึงไม่ต้องไปใช้เวรกรรมในชาติหน้าอีก (5) เชื่อว่าทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน จะต่างกันก็ตรงที่สั่งสมมา ดังนั้นจึงปฏิเสธเรื่องการแบ่งชั้นวรรณะของมนุษย์ เพราะสิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นสิ่งสมมติทั้งสิ้น คุณภาพของคนอยู่ที่ความดี มนุษย์ทุกคนไม่ว่าเพศใด เกิดในชาติตระกูลใด มีฐานะยากดีมีจนต่างกันอย่างไร ก็สามารถบรรลุธรรมได้ พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน (6) เชื่อศรัทธาต่างๆ ชาวพุทธมีเสรีภาพในการเชื่อและศรัทธา แต่ควรเชื่อในกาลามสูตรว่า พวกท่านทั้งหลายอย่าเชื่อถือ คือ 1) โดยฟังตามกันมา 2) โดยปฏิบัติสืบต่อกันมา 3) โดยฟังข่าวลือ 4) โดยอ้างตำรา 5) โดยนึกเอาเอง 6) โดยคาดคะเนเอาเอง 7) โดยคิดเอาตามอาการที่เป็นไป 8) โดยชอบใจว่าถูกต้อง 9) โดยเชื่อว่าผู้พูดควรเชื่อได้ 10) โดยนับถือว่า “ท่านเป็นครูอาจารย์ของเรา” อย่าเชื่อมงาย ให้ใช้ปัญญาพิจารณาควบคู่ไปกับศรัทธาและความเชื่อ และ (7) เชื่อกรรมลิขิต เชื่อว่าทำกรรมดีย่อมผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว “กรรมจำแนกสัตว์โลกให้เป็นไปต่างๆกัน สัตว์โลกมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย”

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. **โลกที่ปกสารของพระสังฆราชเมธังกร**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามัญนิติบุคคลสหประชาพานิชย์, 2529.
- กรมศิลปากร. **โลกบัญญัติของพระสังฆราชเมธังกร**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามัญนิติบุคคลสหประชาพานิชย์, 2529.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. **ประเทศจีนกับพระพุทธศาสนา (ฝ่ายมหายาน)**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

- เดียน คำดี . **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541.
- พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร). **วรรณกรรมไทยเรื่องภูมิวิลาสินี**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ.. 2528. 61-62.
- พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตฺโต. **กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2531.
- พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- พระธรรมปิฎก. ป.อ.ปยุตฺโต. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 24. นนทบุรี : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แอนด์โปรดักส์ จำกัด, 2554..
- พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญ ฐิตธมฺโม). **วิธิตาบุญสร้างบารมี วิธิตาดีสนของคุณพ่อแม่**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียงเพียรเพื่อพุทธศาสน์. 2553.
- พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต. **นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวายจำกัด, 2547.
- พระมหาเอกนรินทร์ เอกนโร วงษ์จันทร์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพุทธปรัชญาเถรวาท และปรัชญาคริสต์นิกายโรมัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม**, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.
- .มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **มนุษย์กับสังคม. ฉบับปรับปรุง**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, 2540
- วคิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ทองกวาว, 2541.
- <http://hell0102.blogspot.com/2016/12/blog-post.html>
- http://www.buddhadasa.com/FAQ/FAQ_14.html.

